

op, om hun verblijf in ogenschouw te nemen. De eerste aanblik is echter weinig hoopvol. Het kamp is nog niet voor één vierde afgebouwd.'

Pas om half één in de nacht van zaterdag op zondag kregen die eerste gevangenen een portie *Pellkartoffeln* uitgereikt: aardappelen in de schil; die aten ze (er waren in Vught nog geen etensschaltjes) uit de veldmutsen welke ze uit Amersfoort meegebracht hadden. Drie-en-een-half uur later, om vier uur, werden ze gewekt – zondagmorgen. Ze kregen niets te eten of te drinken.

'*Arbeiten!*' is het commando.

In groepen van honderd, in rijen van vijf, marcheren we de poort uit. Vlakbij is 'n omgezaagd dennebos. Hier moet de appèlplaats komen. De dennen, ontdaan van hun takken, liggen er nog; sommige hebben 'n omtrek van anderhalve meter en zijn acht à tien meter lang. Deze zware bomen, die vijfhonderd meter weg op één hoop gedragen moeten worden, wegsjouwen, is ons eerste werk in 't Vughtse kamp. Maar dat gaat zo te langzaam. De mannen met de knuppels weten raad. Ze slaan er duchtig op los en aldus komen zelfs de zwaarste bomen van de grond en op de schouders, en dan trekken onze beulen er zoveel mannen onder uit, dat de rest bijna onder hun last bezwijkt. Voortdurend angevuurd door '*Los!*' en stokslagen, komen ze ter bestemde plaats. De terugweg moet in loop-pas afgelegd worden, want dan behoef je immers niets te dragen. Overal hoort men schreeuwen, slaan en vloeken. Hard, wreed en beestachtig worden we voortgejaagd.'

Tot twaalf uur werd gewerkt. Het middagmaal bestond uit een beker met koude *Pellkartoffeln* en, als 'jus', 'één vijfde liter warm water met koolblaadjes.'

'Tien minuten voor één gaat de bel: Aantreden voor werk!

Het gaat weer op dezelfde wijze als 's morgens: jagen, slaan en sjouwen door onze onvermoeibare beulen. 's Morgens hebben ze zich nog wat ingehouden voor de burgers, die op en om het kampterrein werkten, maar nu kijken ze nergens meer naar. Vooral de Joden moeten het deze middag ontgelden. Die gele ster werkt op hen als 'n rode lap op 'n stier. De dikste bomen worden voor hen uitgezocht. Eenmaal op de schouders trekken ze zo lang mannen er onder uit, tot de anderen er onder bezwijken, en beginnen weer van vooraf aan.'

Het avondmaal bestond uit ' 'n stukje brood met 'n beetje jam.'

¹ A. Santegoeds: *De hel op de Vughtse heide* (1946), p. 4, 9-10. ² A.v., p. 10.